МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Тернопільський національний технічний університет
імені Івана Пулюя

Методичні вказівки до практичних занять з курсу

“Екологічний менеджмент”

ТЕРНОПІЛЬ 2021

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Тернопільський національний технічний університет

імені Івана Пулюя

Методичні вказівки до практичних занять з курсу

“Екологічний менеджмент”

Методичні вказівки до практичних занять з курсу «Екологічний менеджмент» розроблені : д.е.н, проф. Кирич Н.Б.

Рецензенти : д.е.н., проф. Андрушків Б.М,
к.е.н., доц. Синькевич Н.І.

Методичні вказівки до практичних занять з курсу «Екологічний менеджмент» затверджені на засіданні кафедри “Менеджменту та адміністрування” протокол № 1 від 30.08. 2021 р.

Розглянуто і схвалено методичною комісією факультету економіки та менеджменту, протокол № 2 від 9.09. 2021 р.

Зміст

Анотація	6
Тематичний план курсу	7
Зміст дисципліни	8
Лекційний курс	9
Організація самостійної роботи студентів	11
Теми рефератів	12
Критерії оцінювання знань	14
Питання, які винесені на захист першого модуля	17
Питання, які винесені на захист другого модуля	18
Контрольні питання, які винесені на залік	19
Завдання для самостійної роботи	21
Список рекомендованої літератури.	22

АНОТАЦІЯ

Екологічний менеджмент, як наука вивчає особливості використання людством природного середовища у зв'язку з виробничими відносинами в сфері економічних наук. Екологічний менеджмент діє на основі основних екологічних законів, розвитку природи і суспільства. Він визначає економічну оцінку природних ресурсів; шкоду від забруднення навколишнього середовища та завдані збитки в грошовому виразі; негативні явища, що виникають від забруднення навколишнього середовища; проблеми ефективного використання природних ресурсів з урахуванням вичерпності їх запасів.

Екологічний менеджмент розглядає такі основні питання:

- оцінка природних ресурсів і пошук економічних механізмів досягнення їх найраціональнішого використання (різні форми плати за ресурси, прогресивні технології, безвідходне виробництво та інш.);
- виявлення негативного впливу господарської діяльності на довкілля (забруднення і пряме руйнування, тобто зміна умов природних ресурсів – це зводиться до оцінки збитків;
- створення економічного механізму регулювання взаємодії чи відновлення деградованої природи (плата за забруднення, штрафні санкції і т.д.)
- управління природокористуванням, тобто співвідношення економічних та інших методів регулювання цього процесу, аналіз реальної ситуації, що склалася у тій чи іншій галузях, розробка заходів на перспективу.
- екологічна експертиза технічних проектів

Мета курсу: довести до студентів принципи побудови системи органів державного управління екологічної безпеки в світлі Конституції України, ознайомити з вітчизняним та зарубіжним досвідом у цій сфері, показати основні знання та принципи екологічної оцінки проектів на сучасному етапі, форми і методи підвищення ефективності роботи системи державного управління у цій галузі науки.

В результаті засвоєння курсу студенти повинні:

- знати основні принципи побудови системи органів державного управління екологічною безпекою в Україні;

- мати знання про організацію і порядок підготовки проектів їх екологічну оцінку, сфери компетенції органів загальнодержавного, галузевого і територіального управління у цій сфері;
- розуміти відповідальність за порушення законодавства в екологічній сфері.

Тематичний план
курсу "Екологічний менеджмент"

(для денної форми навчання)

№ п /п	Змістовні модулі	НАЗВА ТЕМИ	Кількість годин			
			Лекції	Практ. заняття	СРС	Всього
7 СЕМЕСТР						
МОДУЛЬ 1. Теоретико – методологічні основи системного екологічного управління						
1	ЗМ 1	Організаційна та правова системи управління екологічною безпекою в Україні	2	2	8	12
2	ЗМ 2	Природокористуваня, його види та форми	2	2	8	12
3	ЗМ 3	Екологічна експертиза технічних проектів	2	2	8	12
4	ЗМ 4	Екологічний аудит	2	2	8	12
		Всього:	8	8	32	48
Форма модульного контролю – тестові завдання						
МОДУЛЬ 2. Система корпоративного екологічного управління						
5	ЗМ 5	Економічні основи охорони навколишнього природного середовища	2	2	7	11
6	ЗМ 6	Екологічний ризик та управління ним	2	2	7	11
7	ЗМ 7	Ресурсозбереження як чинник підвищення ефективності суспільного виробництва	2	2	7	11
8	ЗМ 8	Вирішення екологічних проблем розвитку адміністративних одиниць у розвинутих країнах світу	2	2	5	9
		Всього:	8	8	26	42
Форма модульного контролю – тестові завдання						
		Всього:	16	16	58	90
Форма атестації - екзамен						

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №1

Ділова ситуація

Підприємство випускає електробритви і менеджерам цього підприємства необхідно визначити:

1) який обсяг випуску продукції принесе прибутки, а який – збитки за таких умов: постійні витрати підприємства складають 350000 грн., змінні витрати на одиницю продукції складають 100 грн., ціна за одиницю продукції – 150 грн.;
2) визначити інші фактори зовнішнього середовища, які слід врахувати в процесі прийняття рішення про обсяг випуску даної продукції.

Дискусійні теми:

1) Організаційна та правова системи управління екологічною безпекою довкілля.
2) Екологізація виробництва і "зелені" технології.

Тести до теми 1:

1. Екологічний менеджмент це:

а) наука;
б) діяльність;
в) принцип;
г) філософія.

2. Екологічний менеджмент розглядає такі основні питання:
а) управління природокористуванням;
б) оцінка природних ресурсів;
в) створення економічного механізму природокористування;
г) всі відповіді правильні.

2. Метою державного управління в галузі охорони довкілля є:

а) збереження природних ресурсів;
б) реалізація законодавства;
в) проведення ефективних заходів, щодо охорони навколишнього середовища;
г) всі відповіді правильні.

3. До загальних функцій управління в екологічній сфері належать:
а) мотивація;
б) контроль;
в) планування;
г) всі відповіді правильні.

4. До спеціальних функцій управління в екологічній сфері належать:
а) прогнозування;
б) координація;
в) ліцензування;
г) всі відповіді правильні.

5. Державний екоменеджмент включає .....основні функції:
а) 2;
б) 5;
в) 6;
г) 4.

6. Екологічна безпека довкілля забезпечується організаційними, правовими, ... та соціальними заходами.
а) моніторинговими;
б) економічними;
в) адміністративними;
г) кримінальними.

7. Систематизація екологічного законодавства здійснюється у формі.....

8. Кодифікація першочергових актів екологічного законодавства охоплює:
а) прийняття нових законодавчих актів;
б) розробка і впровадження економічних механізмів;
в) здійснення природоохоронного законодавства;
г) створення системи досконалого контролю.

9. Інкорпорація актів екологічного законодавства полягає в :
а) прийнятті кодифікованого акту;
б) внесенні змін і доповнень до чинних актів законодавства;
в) систематизації законодавчих і підзаконних актів екологічного законодавства;
г) розробленні нових підзаконних актів.

10. Ринково орієнтована економіка охоплює такі групи функцій екологічного менеджменту:
а) реструктуризація виробництва;
б) приватизація;
в) створення конкурентного середовища і ринкового ціноутворення;
г) всі відповіді правильні.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 2

Ділова ситуація.

Менеджери підприємства повинні вирішити проблему: випускати електричні чи механічні газонокосилки. Ймовірність того, що попит на електричні газонокосилки буде високим – 0,6, при цьому очікуваний прибуток становить 6 млн. грн.; ймовірність низького попиту – 0,4, при цьому очікуваний прибуток становить 2 млн. грн. Ймовірність високого попиту на механічні газонокосилки – 0,7, при цьому очікуваний прибуток становить 7 млн. грн., ймовірність низького попиту – 0,3, при цьому очікуваний прибуток становить 3 млн. грн. Зобразіть розв'язок цієї задачі за допомогою „дерева рішень".

Теми для дискусії:

1. Кодифікація перспективних актів екологічного законодавства .
2. Умови і підстави проведення державної екологічної експертизи

Тести до теми 2

1. На рівні підприємства до загальних функцій екологічного управління належать:
а) організація;

б) аналіз та вдосконалення;
в) контроль;
г) мотивація.

2. Моніторинг навколишнього середовища це:
а) методи оптимізації природокористування;
б) інвентаризація джерел забруднень;
в) заходи, спрямовані на усунення негативних наслідків;
г) комплексна система спостережень.

1. Система державного екологічного моніторингу створюється і здійснюється на .....рівнях:
а) 5;
б) 4;
в) 3;
г) 2.

2. Спостереження за станом природних ресурсів в Україні здійснюють .... міністерств та відомств:
а) 5;
б) 7;
в) 8;
г) 10.

3. Під природокористуванням розуміють:
а) можливість використання людиною корисних властивостей навколишнього середовища;
б) користування надрами;
в) використання природних багатств;
г) всі відповіді правильні.

4. Які є форми природокористування:
а) економічна;
б) екологічна;
в) культурно – оздоровча;
г) всі відповіді правильні.

5. Які є види природокористування:
а) загальне і спеціальне;
б) національне і регіональне;
в) структурне та організаційне;
г) всі відповіді правильні.

6. Ліцензування природокористування – це....

7. Назвіть ознаки ліцензії....

8. Термін дії ліцензії:
а) 2 роки;
б) 3 роки;
в) 1 рік;
г) 4 роки.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №3

Ділова ситуація.

Державне підприємство готельного комплексу "Київська Русь" Державного комітету України з туризму в м. Києві створено 14 липня 1993 року. Підприємство є правонаступником Готельного комплексу "Русь-інтурист" у м. Києві.

Підприємство готельного комплексу "Київська Русь" розраховане на приймання, розміщення та обслуговування іноземних туристів і громадян України в кількості 850 чоловік. Мешкання в одномісних та двомісних номерах. Передбачено харчування туристів у 8 буфетах, барі та ресторані на 150 місць.

Завдання

1) визначте загальну чисельність персоналу підприємства за умови 1,2 чол. обслуговуючого персоналу на трьох туристів.

2) розрахуйте чисельність персоналу підприємства відповідно до категорій працюючих: апарат управління - із розрахунку 18% від загальної чисельності персоналу; відділ може створюватися за наявності 3-4 спеціалістів; обслуговуючий персонал - 55-60% від загальної кількості працюючих; допоміжний персонал - 10-12% від загальної кількості працюючих.

3) складіть перелік необхідних посад.

Теми для дискусії:

1. Екологічна паспортизація підприємств.
2. Компетенція Верховної Ради України у галузі охорони навколишнього природного середовища.

Тести до теми 3:

1. Право на видачу ліцензій мають органи ліцензування:
а) Національне космічне агентство;
б) Міністерство палива та енергетики України;
в) Міністерство екології та природних ресурсів України;
г) всі відповіді правильні.

2. Стратегічні напрями екологічного ліцензування:
а) окреме та комплексне;
б) комбіноване та вибране;
в) місцеве та регіональне;
г) всі відповіді правильні.

3. Екологічні стандарти поділяються на:
а) галузеві;
б) міжнародні;
в) державні та локальні;
г) всі відповіді правильні.

4. Види договірних форм природокористування:
а) лізинг;
б) оренда;
в) комплексне природокористування;
г) всі відповіді правильні.

5. Об'єктом лізингу є:
а) рухоме і нерухоме майно;
б) природні ресурси;
в) статутний капітал;
г) кредитні ресурси.

6. Суб'єктом лізингу є:
а) банк;
б) підприємство
в) лізингодавець;
г) лізингоотримувач.

7. До прямих учасників договору лізингу належать:
а) лізингові фірми й компанії – лізингодавці;
б) комерційні банки;
в) страхові компанії;
г) брокерські фірми.

8. До непрямих учасників договору лізингу належать:
а) лізингові фірми й компанії – лізингодавці;
б)виробничі підприємства;
в) лізингоодержувачі;
г) страхові компанії;

9. Предметом орендних відносин в екологічній сфері є:
а) характер використання природних ресурсів;
б) відшкодування заподіяних збитків;
в) дотримання екологічних вимог;
г) раціональне використання ресурсу.

10. Під комплексним природокористуванням розуміють:
а) цільове використання ресурсу;
б) виконання заходів щодо охорони і відтворення ресурсу;

в) використання одного чи декількох природних ресурсів;
г) поєднання оренди з лізингом.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №4
Ділова ситуація.

Визначте, які з наведених видів виробничо-господарської документації (табл. 1) можуть бути отримані в процесі реалізації функцій менеджменту (планування, організація взаємодії, мотивація, контроль) та методів менеджменту (економічні, технологічні, адміністративні, соціально-психологічні). Визначені функції та методи запишіть у колонку 1 та 2 відповідно.

Таблиця 1 - Види виробничо-господарської документації

Функція менеджменту	**Метод менеджменту**	**Види виробничо-господарської документації**
1	**2**	**3**
		Графік руху транспорту
		Інструкції з експлуатації верстата
		Конструкторська схема складання машин
		Наказ про створення відділу зовнішньо-економічної діяльності
		Норми витрат палива та мастильних матеріалів
		План використання кредитних ресурсів
		План виробничо-господарської діяльності
		План модернізації рухомого транспортного засобу
		План реалізації продукції
		План фінансування рекламної компанії на закордонних ринках
1	**2**	**3**
		Положення про застосування відрядної форми оплати праці для основних робітників
		Норми амортизації транспортних засобів
		Положення про застосування комісійної форми оплати праці для працівників відділу збуту

Наприклад:

Функція менеджменту	**Метод менеджменту**	**Види виробничо-господарської документації**
Організація взаємодії	Адміністративні	Наказ про створення відділу міжнародної реклами
Контроль	Адміністративні	Норми амортизації транспортних засобів

Теми для дискусії:

1. Екологічне страхування.

2. Повноваження місцевих Рад самоврядування у галузі охорони навколишнього природного середовища.

Тести до теми 4:

1. Розрізняють.....видів платежів за ресурси:
а) 7;
б)8;
в) 6;
г) 9.

2. Екологічна експертиза в Україні:
а) вид науково – практичної діяльності;
б) раціональне використання природних ресурсів;
в) переробка й утилізація побутових і промислових відходів;
г) цільове використання ресурсу.

3. Об'єктами екологічної експертизи є:
а) Міністерство охорони навколишнього природного середовища;
б) громадські організації;
в) проектні матеріали та документація;
г) окремі громадяни.

4. Суб'єктами екологічної експертизи є:
а) Міністерство охорони навколишнього природного середовища;
б) передпроектні матеріали;
в) проектні матеріали та документація;
г) нормативно – правові акти.

5. Існують такі форми екологічної експертизи:
а) проектна та нормативно – правова;
б) місцева та регіональна;
в) однорівнева та дворівнева;
г) державна, громадська та інші;

6. Фінансування громадської екологічної експертизи здійснюється за рахунок коштів:
а) Кабінету Міністрів України;
б) коштів об'єднань громадян;
в) місцевих бюджетів;
г) замовника.
7. Фінансування державної екологічної експертизи здійснюється за рахунок коштів:
а) місцевих бюджетів;
б) громадських фондів
в) замовника;
г) добровільних внесків підприємств.

8. Плата за землю здійснюється в трьох формах, яку форму названо неправильно:
а) земельний податок;
б) орендна плата;
в) нормативна ціна землі;
г) плата за нераціональне використання.

9. Технологія системного екологічного управління складається з двох рівнів:
а) процесного і функціонального;
б) інформаційного і комунікаційного;
в) аналітичного та ситуаційного;
г) облікового та системного.

10. Паспортизація відходів це:
а) процес послідовного збирання, узагальнення та зберігання відомостей про кожний конкретний вид відходів;
б) документ, у якому зосереджена інформація про відходи;
в) методика обстеження викидів і скидів підприємствами відходів;
г) створення державної системи екологічного моніторингу.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №5

Ділова ситуація.

Напередодні посадових зрушень до заступника директора звертається співробітник А і вимагає підписання подання стосовно підвищення його по посаді, що відповідно супроводжуватиметься збільшенням посадового окладу. Він аргументує це незгодою продовжувати трудову діяльність на підприємстві, низькою заробітною платою. Водночас відношення до А з боку керівника негативне внаслідок його прямолінійності та схильності до неприхованої критики. Ситуація ускладнюється ще й тим, що співробітник А є досвідченим фахівцем і може звільнитися в період підготовки річних звітів, коли він є практично незамінним. Думка заступника директора не є вирішальною при розв'язанні кадрових питань, хоча за певного впливу може стати досить вагомою.

Завдання:

1) класифікуйте наведений конфлікт за всіма можливими ознаками;
2) визначте основні структурні елементи конфлікту;
3) запропонуйте та охарактеризуйте можливі дії учасників конфлікту.

Теми для дискусії:

1. Природні кадастри
2. Екологічна експертиза технічних проектів

Тести до теми 5:

1. Мета проведення екологічного аудиту:
а) підвищення екологічної та економічної ефективності виробництва;
б) створення умов для впровадження в діяльність корпорації ефективних інструментів екологічної політики;
в) створення умов для розвитку системи ефективних еколого – економічних механізмів;
г) поліпшення та підвищення ефективності системи екологічного управління.

2. Екологічний аудит це:
а) інструмент управління;
б) засіб управління;

в) метод управління;
г) схема управління.

3.Що не відноситься до характерних особливостей екологічного аудиту:
а) незалежність;
б) конфіденційність;
в) об'єктивність;
г) різноукладність.

4. Екологічний аудит може бути:
а) обов'язковим і ініціативним;
б) контролюючим;
в) об'єктивним;
г) самостійним.

5. Залежно від того, хто ініціював проведення екологічного аудиту, або хто організовує систематичну еколого – аудиторську діяльність, екоаудит можна визначити як:
а) внутрішній та зовнішній;
б) місцевий та регіональний;
в) державний та міжнародний;
г) обов'язковим та ініціативним.

6. Розрізняють.....екологічні збитки, котрі виникають внаслідок зміни природного середовища:
а) загальні та локальні;
б) прямі та опосередковані;
в) прості та складні;
г) важкі та легкі.

7. Складовими частинами державного земельного кадастру не є:
а) бонітування грунтів;
б) економічна оцінка земель;
в) фоновий моніторинг;
г) державна реєстрація земельних ділянок.

8. Що не належить до видів екологічного моніторингу:
а) загальний;
б) кризовий;
в) фоновий;
г) рівневий.

9. Екологічний інжиніринг це:
а) інженерно – економічна діяльність;
б) техніко – економічна;
в) еколого – економічна;
г) організаційно – економічна.

10. Продовжіть визначення: лізингова операція – це.....

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 6

Ділова ситуація.

Ви обіймаєте посаду директора державного торговельно-закупівельного підприємства "Щедрий дар" Дніпровського району м. Києва.

Штатним розкладом у підприємстві "Щедрий дар" передбачено 112 посад, у т.ч. управлінського персоналу - 21 чол. (керівник підприємства - 1; заступників керівника підприємства - 2; керівників функціональних підрозділів апарату управління - 3; товарознавців -3; економістів -2; головних бухгалтерів - 1; бухгалтерів - 2; інспектор з кадрів 1; касирів центральної каси - 2; адміністраторів - 2; завідувач господарством -1; секретар офісу -1; робітників - 91 чол.).

Завдання:

1) розробіть організаційну структуру управління підприємством і покажіть на схемі зв'язок між її елементами.

Дискусійні питання.

1. Компетенція спеціально уповноважених органів державного управління в галузі охорони навколишнього природного середовища та використання природних ресурсів.
2. Поняття і склад економічного механізму охорони навколишнього природного середовища.

Тести до теми 6:

1. За допомогою лізингу новітніх технологій і сучасного обладнання успішно розв’язуються питання.....

2. Еколого – аудиторська діяльність може здійснюватися на рівні: .....

3. Екологічний менеджмент це:
а) наука;
б) діяльність;
в) принцип;
г) методика.

4. Екологічний менеджмент розглядає такі основні питання:
а) управління природокористуванням;
б) оцінка природних ресурсів;
в) створення економічного механізму природокористування;
г) всі відповіді правильні.

5. Метою державного управління в галузі охорони довкілля є:
а) збереження природних ресурсів;
б) реалізація законодавства;
в) проведення ефективних заходів, щодо охорони навколишнього середовища;
г) всі відповіді правильні.

6. До загальних функцій управління в екологічній сфері належать:
а) мотивація;
б) контроль;
в) планування;

г) всі відповіді правильні.

7. До спеціальних функцій управління в екологічній сфері належать:
а) прогнозування;
б) координація;
в) ліцензування;
г) всі відповіді правильні.

8. Державний екоменеджмент включає .....основні функції:
а) 2;
б) 5;
в) 6;
г) 4.

9. Екологічна безпека довкілля забезпечується організаційними, правовими, ... та соціальними заходами.
а) моніторинговими;
б) економічними;
в) адміністративними;
г) кримінальними.

10. Систематизація екологічного законодавства здійснюється у формі.....

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №7

Ситуаційне завдання.

Ви працюєте економістом машинобудівного підприємства. На підприємство надійшло замовлдення на виробництво двох видів транспорту. Перед Вами постало завдання визначити:

1) оптимальний обсяг випуску двох видів машин – тягачів і автобусів з врахуванням певних умов (табл. 1);

2) величину прибутку, який отримає підприємство при такому обсязі випуску машин.

Таблиця 1 – Виробничі дані

	Тягачі	Автобуси	Кількість ресурсів на тиждень
Метал для корпусу (на одиницю)	40 футів	20 футів	400 футів
Робочий час (на одиницю)	8 год.	12 год.	200 год.
Прибуток (на одиницю)	$ 10000	$ 12000	

Дискусійні питання.

1. Моніторинг навколишнього природного середовища.
2. Права і обов”язки експерта екологічної експертизи

Тести до теми 7:

1. Кодифікація першочергових актів екологічного законодавства охоплює:
а) прийняття нових законодавчих актів;
б) розробка і впровадження економічних механізмів;
в) здійснення природоохоронного законодавства;

г) створення системи досконалого контролю.

2. Інкорпорація актів екологічного законодавства полягає в :
а) прийнятті кодифікованого акту;
б) внесенні змін і доповнень до чинних актів законодавства;
в) систематизації законодавчих і підзаконних актів екологічного законодавства;
г) розробленні нових підзаконних актів.

3. Ринково орієнтована економіка охоплює такі групи функцій екологічного менеджменту:
а) реструктуризація виробництва;
б) приватизація;
в) створення конкурентного середовища і ринкового ціноутворення;
г) всі відповіді правильні.

4. На рівні підприємства до загальних функцій екологічного управління належать:
а) організація;
б) аналіз та вдосконалення;
в) контроль;
г) мотивація.

5. Моніторинг навколишнього середовища це:
а) методи оптимізації природокористування;
б) інвентаризація джерел забруднень;
в) заходи, спрямовані на усунення негативних наслідків;
г) комплексна система спостережень.

6. Система державного екологічного моніторингу створюється і здійснюється на .....рівнях:
а) 5;
б) 4;
в) 3;
г) 2.

7. Спостереження за станом природних ресурсів в Україні здійснюють .... міністерств та відомств:
а) 5;
б) 7;
в) 8;
г) 10.

8. Під природокористуванням розуміють:
а) можливість використання людиною корисних властивостей навколишнього середовища;
б) користування надрами;
в) використання природних багатств;
г) всі відповіді правильні.

9. Які є форми природокористування:
а) економічна;
б) екологічна;
в) культурно – оздоровча;
г) всі відповіді правильні.

10. Які є види природокористування:
а) загальне і спеціальне;
б) національне і регіональне;

в) структурне та організаційне;
г) всі відповіді правильні.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 8

Ситуаційне завдання.

Ви працюєте менеджером Харківського тракторного заводу (ХТЗ), який опинився у скрутному становищі в зв'язку з проблемами зі збутом. Як один з варіантів виходу з кризового становища підприємство вбачає у виробництві міні-тракторів для фермерських господарств. Конкурентами міні-тракторів ХТЗ є колісний трактор "Прикарпатець", а також російські моделі "Уралець" та "Люберець".

Для виконання річної програми виготовлення міні-тракторів у цеху за нормативами був встановлений видаток металу в 43,2 т. Оптова ціна запланованих на рік виробів – 140 000 грн. Пряма відрядна заробітна плата в структурі оптової ціни на виріб складає 35 %. Видаток металу на один виріб - 216 кг. Цех розробив заходи, що дозволяють досягти економії металу на 1 %.

Завдання:

1) визначити на яку суму збільшиться пряма відрядна зарплата цеху при виготовленні надпланових виробів із зекономленого металу;

2) запропонуйте заходи для заохочення працівників до економії матеріальних ресурсів.

Дискусійні питання:

1. Природокористування, його види та форми.
2. Статус експерта екологічної експертизи.

Тести до теми 8:

1. Ліцензування природокористування – це....

2. Назвіть ознаки ліцензії....

3. Термін дії ліцензії:
а) 2 роки;
б) 3 роки;
в) 1 рік;
г) 4 роки.

4. Право на видачу ліцензій мають органи ліцензування:
а) Національне космічне агентство;
б) Міністерство палива та енергетики України;
в) Міністерство екології та природних ресурсів України;
г) всі відповіді правильні.

5. Стратегічні напрями екологічного ліцензування:
а) окреме та комплексне;
б) комбіноване та вибране;
в) місцеве та регіональне;
г) всі відповіді правильні.

6. Екологічні стандарти поділяються на:
а) галузеві;
б) міжнародні;
в) державні та локальні;
г) всі відповіді правильні.

7. Види договірних форм природокористування:
а) лізинг;
б) оренда;
в) комплексне природокористування;
г) всі відповіді правильні.

8. Об'єктом лізингу є:
а) рухоме і нерухоме майно;
б) природні ресурси;
в) статутний капітал;
г) кредитні ресурси.

9. Суб'єктом лізингу є:
а) банк;
б) підприємство
в) лізингодавець;
г) лізингоотримувач.

10. До прямих учасників договору лізингу належать:
а) лізингові фірми й компанії – лізингодавці;
б) комерційні банки;
в) страхові компанії;
г) брокерські фірми.

Зміст дисципліни.

Змістовний модуль1 *Організаційна та правова системи управління екологічною безпекою в Україні.*

Правова система управління. Повноваження органів управління в галузі охорони навколишнього природного середовища. Спостереження, прогнозування, облік та інформування в галузі охорони навколишнього природного середовища.

Змістовний модуль 2 *Природокористування, його види та форми.*

Ліцензування на право користування природними ресурсами. Лімітування природокористування. Види договірних послуг.

Змістовний модуль 3 *Екологічна експертиза технічних проектів.*

Основні завдання екологічної експертизи. Об'єкти та суб'єкти екологічної експертизи. Форми екологічної експертизи. Державне регулювання та управління в галузі екологічної експертизи. Статус експерта екологічної експертизи. Права та обов'язки замовників екологічної експертизи.

Фінансування екологічної експертизи. Відповідальність за порушення законодавства про екологічну експертизу.

Змістовний модуль 4 *Екологічний аудит.*

Поняття екологічного аудиту. Історія виникнення екологічного аудиту. Послуги, об'єкти і суб'єкти екологічного аудиту. Правові та організаційні особливості проведення екологічного аудиту. Органи управління в сфері екологічного аудиту. Права й обов'язки екоаудиторів і екоаудиторьских організацій

Змістовний модуль 5 *Економічні основи охорони навколишнього природного середовища*.

Поняття і склад економічного механізму охорони навколишнього природного середовища. Природні кадастри. Джерела фінансування охорони навколишнього природного середовища. Платність природних ресурсів. Екологічні фонди. Екологічне страхування. Екологічна паспортизація підприємств. Екологізація виробництва і "зелені" технології.

Змістовний модуль 6 *Екологічний ризик та управління ним*.

Стандарти якості навколишнього середовища. Методи визначення екологічного ризику. Оцінка впливу на навколишнє середовище (ОВНС)

Змістовний модуль 7 *Ресурсозбереження як чинник підвищення ефективності суспільного виробництва*.

Сутність поняття ресурсозбереження. Безвідходне і маловідходне виробництва. Проблеми економії і раціонального використання природних і матеріальних ресурсів. Утилізація відходів у різноманітних галузях суспільного господарства. Способи утилізації відходів, методи очищення стічних вод і знешкодження газоподібних викидів в атмосферу

Змістовний модуль 8 *Вирішення екологічних проблем розвитку адміністративних одиниць у розвинутих країнах світу*.

Зарубіжний досвід організації управління природокористуванням. Економічні методи боротьби за збереження навколишнього середовища. Законодавство у галузі екології та деякі приклади впровадження екологічних програм

ЛЕКЦІЙНИЙ КУРС

Тема 1 Організаційна та правова системи управління екологічною безпекою в Україні. (2 год.)

1.1.Правова система управління.

1.2.Повноваження органів управління в галузі охорони навколишнього природного середовища.

1.3. Спостереження, прогнозування, облік та інформування в галузі охорони навколишнього природного середовища.

Тема 2 Природокористування, його види та форми. (2 год.)

2.1. Ліцензування на право користування природними ресурсами.
2.2. Лімітування природокористування.
2.3. Види договірних послуг.

Тема 3 Екологічна експертиза технічних проектів. (2 год.)

3.1. Основні завдання екологічної експертизи.
3.2. Об'єкти та суб'єкти екологічної експертизи.
3.3. Форми екологічної експертизи.
3.4. Державне регулювання та управління в галузі екологічної експертизи.
3.5. Статус експерта екологічної експертизи.
3.6. Права та обов'язки замовників екологічної експертизи.
3.7. Фінансування екологічної експертизи.
3.8. Відповідальність за порушення законодавства про екологічну експертизу.

Тема 4 Екологічний аудит (2 год.)

1. Поняття екологічного аудиту.
2. Історія виникнення екологічного аудиту
3. Послуги, об'єкти і суб'єкти екологічного аудиту.
4. Правові та організаційні особливості проведення екологічного аудиту.
5. Органи управління в сфері екологічного аудиту.
6. Права й обов'язки екоаудиторів і екоаудиторських організацій

Тема 5 Економічні основи охорони навколишнього природного середовища (2 год.)

1. Природні кадастри
2. Джерела фінансування охорони навколишнього природного середовища.
3. Платність природних ресурсів.
4. Екологічні фонди.
5. Екологічне страхування.
6. Екологічна паспортизація підприємств.
7. Екологізація виробництва і "зелені" технології.

Тема 6 Екологічний ризик та управління ним. (2 год.)

1. Стандарти якості навколишнього середовища.
2. Методи визначення екологічного ризику.
3. Оцінка впливу на навколишнє середовище (ОВНС)

Тема 7 Ресурсозбереження як чинник підвищення ефективності суспільного виробництва (2 год.)

1. Сутність поняття ресурсозбереження.
2. Безвідходне і маловідходне виробництва

3. Проблеми економії і раціонального використання природних і матеріальних ресурсів
4. Утилізація відходів у різноманітних галузях суспільного господарства.
5. Способи утилізації відходів, методи очищення стічних вод і знешкодження газоподібних викидів в атмосферу

Тема 8 Вирішення екологічних проблем розвитку адміністративних одиниць у розвинутих країнах світу (2 год.)

1. Зарубіжний досвід організації управління природокористуванням.
2. Економічні методи боротьби за збереження навколишнього середовища.
3. Законодавство у галузі екології та деякі приклади впровадження екологічних програм.
4. Участь України у міжнародному співробітництві в галузі охорони довкілля

ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

Однією із форм роботи на семінарських заняттях є виступ студентів з попередньо підготовленими рефератами чи повідомленнями з конкретної теми.

Що таке реферат?

Реферат – це доповідь, повідомлення, присвячене певній проблемі, книзі чи статті.

Суттєвою особливістю реферату є те, що він пишеться не для себе, а для виступу на науковій конференції або на семінарі в студентській академічній групі. Тому у рефераті треба відображати не тільки зміст роботи, яка реферується, але і ставлення до неї автора реферату.

При написанні рефератів слід дотримуватися особливих вимог.

1. Текст має бути коротким і логічним. В ньому повинні відображатися ідеї роботи, найбільш принципові її моменти.
2. Обсяг реферату повинен складати 8 – 10 сторінок (на 5 – 7 хв. усного виступу). Текст необхідно друкувати, залишаючи параметри сторінки таких розмірів: лівий – 20 мм., правий – 10 мм., верхній – 20 мм., нижній – 20 мм.
3. Реферат друкують машинописним способом, або за допомогою комп'ютера з одного аркушу білого паперу формату А4, через 2 міжрядкових інтервали до 30 рядків на сторінку, шрифт Times New Roman, Arial. Величина шрифту – 14.
4. Реферат повинен містити:

- титульний аркуш;
- зміст;
- вступ;
- основну частину;
- висновки;
- список використаних джерел.

Кожну структурну частину реферату слід починати з нової сторінки.

5. Список використаних джерел подається в алфавітному порядку.

Зразок оформлення використаних джерел:

- Попок А.А. Громадсько – політичне та релігійне життя українців на Далекому Сході в XX ст.// Український історичний журнал. – 1998. - №6. – С.54 – 68.
- Культурне відродження в Україні. – Тернопіль, 1995. – 219с.
- Терещенко Ю.І. Україна і Європейський світ. – Київ, 1999. – 496с

ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ ТИТУЛЬНОЇ СТОРІНКИ:

Тернопільський національний
технічний університет імені Івана
Пулюя

Кафедра менеджмену
та адміністрування

ТЕМА РЕФЕРАТУ

Виконав:
ПІП
Науковий керівник
ПІП

Місто,рік

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ

1. Організаційна та правова системи управління екологічною безпекою довкілля.
2. Кодифікація перспективних актів екологічного законодавства .
3. Моніторинг навколишнього природного середовища.

4. Державний облік об’єктів, що шкідливо впливають на стан навколишнього середовища.
5. Інформування про стан навколишнього природного середовища.
6. Природокористування, його види та форми.
7. Природокористування. Поняття, сутність, мета.
8. Види і форми природокористування.
9. Юридичні права споживання природних ресурсів.
10. Ліцензування і види ліцензій.
11. Актуальні проблеми регулювання природокористування.
12. Форми здійснення природокористування.
13. Основні обов'язки природокористувача, права й обов'язки орендодавця.
14. Формування ринку екологічних послуг.
15. Вимоги раціонального використання і відтворення природних ресурсів.
16. Екологічна експертиза технічних проектів.
17. Основні завдання екологічної експертизи.
18. Мета екологічної експертизи
19. Основні завдання екологічної експертизи
20. Основні принципи екологічної експертизи
21. Загальні вимоги щодо проведення екологічної експертизи.
22. Об’єкти та суб’єкти екологічної експертизи.
23. Участь громадськості в процесі екологічної експертизи
24. Форми екологічної експертизи
25. Об’єкти, які підлягають державній екологічній експертизі
26. Спеціальні вимоги до документації на об’єкти державної екологічної експертизи.
27. Суть державного регулювання та управління в галузі екологічної експертиза.
28. Статус експерта екологічної експертизи.
29. Права та обов’язки замовників екологічної експертизи.
30. Права експерта екологічної експертизи.
31. Обов’язки експерта екологічної експертизи.
32. Процедура проведення екологічної експертизи
33. Умови і підстави проведення державної екологічної експертизи
34. Шляхи, терміни проведення державної екологічної експертизи.
35. Фінансування екологічної експертизи, його джерела.
36. Правопорушення в галузі екологічної експертизи.
37. Економічні основи охорони навколишнього природного середовища.
38. Поняття і склад економічного механізму охорони навколишнього природного середовища.
39. Природні кадастри.
40. Джерела фінансування охорони навколишнього природного середовища.
41. Платність природних ресурсів.
42. Екологічні фонди.

43. Екологічне страхування.
44. Екологічна паспортизація підприємств.
45. Екологізація виробництва і “зелені” технології
46. Вирішення екологічних проблем розвитку адміністративних одиниць у розвинутих країнах світу.
47. Зарубіжний досвід організації управління природокористуванням.
48. Економічні методи боротьби за збереження навколишнього середовища.
49. Напрями економічної екології у США.
50. Приклади впровадження екологічних програм.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ

Оцінювання знань з курсу “Екологічний менеджмент” проводиться за рейтинговою системою. Загальний рейтинг з дисципліни складає 100 балів. Загальна кількість балів між видами контролю розподіляється наступним чином:

- **1 – ий модуль** (розділ 1)- 35 балів (до 20 балів оцінюється поточна робота студента по засвоєнню навчального модуля, до 15 балів оцінюються результати підсумкової роботи по засвоєнню модуля);
- **2 – ий модуль** (розділ 2) – 35 балів (до 20 балів оцінюється поточна робота студента по засвоєнню навчального модуля, до 15 балів оцінюються результати підсумкової роботи по засвоєнню модуля);
- наукова, творча робота студента (НРС) оцінюється викладачем в додатковій рейтинговій оцінці (до 10 балів)
- постійне відвідування лекційних та практичних занять (до 10 балів)

Визначення кількості балів за поточну роботу, за підсумкову роботу по модулю, за наукову, творчу роботу студента.

1. Кількість балів –90 –100.

Знання: студент виявляє засвоєння всього матеріалу:

а) знання осмисленні, розкриває в матеріалі, виділяє головні положення, розкриває причинно – наслідкові, функціональні та інші зв’язки;

б) вільно володіє понятійним апаратом;

в) активно використовує рекомендовані для вивчення джерела знань (першоджерела, статті, посібники, тощо);

г) демонструючи знання фактичного матеріалу, виявляє власне ставлення до вивченого матеріалу;

д) вміє давати мотивовану оцінку явищу, факту, теорії, тощо;

є) демонструє культуру викладу знань: логічна послідовність викладу, чітке формулювання думок, мова і мовлення грамотні.

Вміння і навички: вільно володіє вміннями і навичками практичного застосування знань; практичні завдання виконує впевнено і акуратно, не допускаючи помилок.

2. Кількість балів – 76 –89.

Знання: студент знає весь матеріал:

а) при відповідях не допускає серйозних помилок, легко виправляє окремі неточності з додаткового запитання викладача;

б) відповідає без особливих труднощів на запитання викладача;

в) у відповідях використовує знання, почерпнуті з додаткових рекомендованих джерел;

г) якість знань і форма їх викладу свідчить про достатній рівень засвоєння, що гарантує здатність до їх практичного використання.

Вміння, навички: володіє вміннями і навичками практичного застосування теоретичних знань (згідно вимог програми); практичні завдання виконує з незначними помилками, які легко виправляє.

3.Кількість балі - 76 –100. Свідчать про високий рівень оволодіння основними поняттями навчального курсу, глибоке засвоєння фактів, прикладів та узагальнень, що випливають з них. Як правило, така кількість балів, свідчить про високий рівень розвитку пізнавальних здібностей та мислення зокрема.

4.Кількість балів 60 – 75.

Знання: основний матеріал програми засвоєний:

а) студент знає основні поняття навчального курсу та їх визначення;

б) знання знаходяться на рівні уявлень, що поєднуються з елементами наукових понять;

в) самостійне відтворення знань утруднене, вимагає додаткових і уточнюючих запитань з боку викладача;

г) надає перевагу питанням репродуктивного характеру;

д) відчуває труднощі при відповіді на видозмінені запитання;

е) виявляє переважну здатність до репродуктивної діяльності;

є) культура викладу знань невисока.

Вміння, навички: володіє вміннями і навичками розв'язання найбільш типових практичних завдань, при цьому можливі помилки.

3. Кількість балів – 30 –59.

Знання: більша частина матеріалу програми не засвоєна:

а) студент має певні уявлення про навчальний матеріал;

б) у відповідях допускає грубі помилки.

Вміння, навички : відсутні.

4. Кількість балів – 0 – 29.

Знання: повне незнання навчального матеріалу.

Вміння, навички: відсутні.

Для отримання заліку необхідно отримати 65 балів і більше.

Зараховано автоматично виставляється студентові, котрий :

- вільно володіє категорійно – понятійним апаратом; знання осмислені, виявляє високий рівень засвоєння навчального матеріалу; активно використовує рекомендовані для вивчення джерела знань (статті, посібники, тощо); виявляє власне ставлення до вивченого матеріалу; вміє давати оцінку теорії, факту, явищу; володіє вміннями та навичками практичного застосування теоретичних знань, практичні завдання виконує правильно, впевнено, акуратно. За період вивчення навчальної дисципліни набрав від 90 до 100 балів.

Студент, котрий:

- при відповідях не допускає серйозних помилок, легко виправляє неточності з допомогою додаткового запитання викладача; у відповідях використовує знання з додаткових джерел; якість знань і форма їх викладу свідчить про достатній рівень засвоєння, що гарантує здатність до їх практичного використання; володіє вміннями та навичками практичного застосування теоретичних знань, практичні завдання виконує з незначними помилками, які легко виправляє на заліку отримує додаткові усні питання

Студент, котрий:

- набрав менше 60 балів отримує від викладача окремі завдання та питання **.**

Студент, котрий:

- набрав менше 30 балів, до здачі заліку не допускається.

Оцінка студентів за номінальною шкалою здійснюється у відповідності до суми отриманих балів:

За шкалою ЕСТД	За номінальною шкалою		За шкалою навчального закладу
A	Відмінно	“5”	90…100
B	Дуже добре	“4”	82…89
C	Добре	“4”	75…81
D	Задовільно	“3”	67…74
E	Задовільно	“3”	60…66
FX	Незадовільно з можливістю перездачіо	“2+”	35…59
F	Незадовільно з обов”язковим повторним курсом	“2-“	1…34

Питання, які винесені на захист першого модуля:

1. Організаційна та правова системи управління екологічною безпекою довкілля.
2. Кодифікація перспективних актів екологічного законодавства .
3. Компетенція Верховної Ради України у галузі охорони навколишнього природного середовища.
4. Повноваження місцевих Рад самоврядування у галузі охорони навколишнього природного середовища.
5. Компетенція Кабінету Міністрів України у галузі охорони навколишнього природного середовища.
6. Компетенція виконавчих і розпорядчих органів місцевого самоврядування в галузі охорони навколишнього природного середовища.
7. Компетенція спеціально уповноважених органів державного управління в галузі охорони навколишнього природного середовища та використання природних ресурсів.
8. Повноваження громадських об»єднань у галузі охорони навколишнього природного середовища.
9. Моніторинг навколишнього природного середовища.
10. Державний облік об’єктів, що шкідливо впливають на стан навколишнього середовища.
11. Інформування про стан навколишнього природного середовища.
12. Природокористування, його види та форми.
13. Природокористування. Поняття, сутність, мета.
14. Види і форми природокористування.

15.Юридичні права споживання природних ресурсів.
16.Ліцензування і види ліцензій.
17.Актуальні проблеми регулювання природокористування.
18.Форми здійснення природокористування.
19.Основні обов'язки природокористувача, права й обов'язки орендодавця.
20.Формування ринку екологічних послуг.
21.Вимоги раціонального використання і відтворення природних ресурсів.
22.Екологічна експертиза технічних проектів.
23.Основні завдання екологічної експертизи.
24.Мета екологічної експертизи
25.Основні завдання екологічної експертизи
26.Основні принципи екологічної експертизи
27.Загальні вимоги щодо проведення екологічної експертизи.
28.Об'єкти та суб'єкти екологічної експертизи.
29.Участь громадськості в процесі екологічної експертизи
30.Форми екологічної експертизи

Питання, які винесені на захист другого модуля:

1. Об'єкти, які підлягають державній екологічній експертизі
2. Спеціальні вимоги до документації на об'єкти державної екологічної експертизи.
3. Суть державного регулювання та управління в галузі екологічної експертиза.
4. Статус експерта екологічної експертизи.
5. Права та обов'язки замовників екологічної експертизи.
6. Права експерта екологічної експертизи.
7. Обов'язки експерта екологічної експертизи.
8. Процедура проведення екологічної експертизи
9. Умови і підстави проведення державної екологічної експертизи
10. Шляхи, терміни проведення державної екологічної експертизи.
11. Фінансування екологічної експертизи, його джерела.
12. Правопорушення в галузі екологічної експертизи.
13. Економічні основи охорони навколишнього природного середовища.
14. Поняття і склад економічного механізму охорони навколишнього природного середовища.
15. Природні кадастри.
16. Джерела фінансування охорони навколишнього природного середовища.
17. Платність природних ресурсів.
18. Екологічні фонди.
19. Екологічне страхування.
20. Екологічна паспортизація підприємств.
21. Екологізація виробництва і "зелені" технології
22. Вирішення екологічних проблем розвитку адміністративних одиниць у розвинутих
23. країнах світу.
24. Зарубіжний досвід організації управління природокористуванням.

25.Економічні методи боротьби за збереження навколишнього середовища.
26.Законодавство у галузі екології та деякі приклади впровадження екологічних програм.
27.Напрями економічної екології у США.
28.Приклади впровадження екологічних програм.
29.Рівні, що формують збитки довкіллю

Контрольні питання до екзамену з Екологічного менеджменту.

1. Загальне поняття про систему органів державного управління екологічною безпекою в Україні.
2. Природокористування. Поняття, сутність, мета.
3. Види і форми природокористування.
4. Юридичні права споживання природних ресурсів.
5. Ліцензування і види ліцензій.
6. Актуальні проблеми регулювання природокористування.
7. Форми здійснення природокористування.
8. Основні обов'язки природокористувача, права й обов'язки орендодавця.
9. Формування ринку екологічних послуг.
10. Вимоги раціонального використання і відтворення природних ресурсів.
11. Поняття і склад економічного механізму охорони навколишнього природного середовища.
12. Природні кадастри.
13. Джерела фінансування охорони навколишнього природного середовища.
14. Платність природних ресурсів.
15. Екологічні фонди.
16. Екологічне страхування.
17. Екологічна паспортизація підприємств.
18. Екологізація виробництва і “зелені” технології
19. Зарубіжний досвід організації управління природокористуванням.

20. Економічні методи боротьби за збереження навколишнього середовища.

21.Законодавство у галузі екології та деякі приклади впровадження екологічних програм.

22. Напрями економічної екології у США.

23. Приклади впровадження екологічних програм.

24. Рівні, що формують збитки довкіллю

25. Основні завдання екологічної експертизи.

26. Екологічна експертиза технічних проектів, її завдання.

27. Основні принципи екологічної експертизи.

28. Моніторинг екологічної ситуації, його суть та завдання.

29. Об'єкти та суб'єкти екологічної експертизи.

30.Економічний механізм забезпечення охорони навколишнього природного середовища.

31. Форми екологічної експертизи.

32. Фінансування заходів щодо екологічних питань в державі.

33. Спеціальні вимоги до документації на об'єкти державної екологічної експертизи.

34. Плата за спеціальне використання природних ресурсів.

35. Державне регулювання та управління в галузі екологічної експертизи.

36.Стимулювання в системі охорони навколишнього природного середовища, його види.

37. Статус експерта екологічної експертизи, його права та обов'язки.

38. Система управління природокористуванням на регіональному рівні.

39. Права та обов'язки замовників екологічної експертизи.

40. Порядок проведення екологічної експертизи.

41. Шляхи проведення державної екологічної експертизи.

42. Фінансування екологічної експертизи.

43. Закордонний досвід організації управління природокористуванням.

44. Відповідальність за порушення законодавства про екологічну експертизу.

45. Еколого – економічна суть екологічного менеджменту.

46. Суть рекреаційної діяльності та принципи її регулювання.

47. Правова відповідальність за екологічні злочини.

48. Шляхи пом’якшення напруженості еколого – географічної ситуації в багатьох регіонах України

49. Екологічний інжиніринг, його суть та основні завдання.

50. Суть економічного принципу природокористування.

51. Платежі за забруднення довкілля, за рахунок чого вони встановлюються.

52. Принципи раціонального і економного ведення господарства.

53. Еколого – економічні засади раціонального природокористування.

54. Екологічна паспортизація підприємств, її завдання та мета.

55. Основні принципи охорони навколишнього природного середовища.

Завдання для самостійної роботи:

1. Зробіть перелік видів діяльності та об’єктів, що становлять підвищену екологічну небезпеку.

2. Як Ви вважаєте, чи належать цукрозаводи до об’єктів, що становлять підвищену екологічну небезпеку. Якщо так, то поясніть чому.

3. Якої шкоди завдають заводи, що виробляють цемент будівельний. Поясніть, як це відбивається на навколишньому середовищі?

4. Якої шкоди завдає атомна енергетика і атомна промисловість навколишньому середовищу?

5. Складіть заявку на державну екологічну експертизу.

6. Перерахуйте вимоги до розділів оцінки впливу на навколишнє природне середовище у складі документації по впровадженню нових речовин, які можуть створити потенційну загрозу навколишньому природному середовищу і здоров’ю людей.

7. Складіть супроводжувальний лист, з яким передається документація на державну екологічну експертизу.

8. Перерахуйте державні органи з якими документація, що передається на державну екологічну експертизу, повинна бути погоджена.

9. Правова відповідальність за екологічні злочини.

10. Утилізація та перероблення промислових відходів.

Список рекомендованої літератури.

1. Алабовський О. М., Колесникова Н. Ю. Основи екології: Навч. посібн. для студ. спец.: К.: КПІ, 2015. 76 с.
2. Баб”як О. С., Біленчук П. Д. Екологічне право України: Навч. посібн.- К.:Атіка, 2010. 216 с.
3. Білявський Г. О., Падун М. М. Основи загальної екології: Підруч., К.: Либідь, 2005. 368 с.
4. Екологічне підприємництво: Навч. пос./ В. Я. Шевчук, Ю. М. Саталкін, К.: Мета, 2011. 191 с.
5. А. К. Запольський, А.І. Салюк. Основи екології. Київ : Вища школа. 2001. 351с.
6. Трофімович В.в. Основи екології : Навч. пос.м-К.: ІЗМН. 2006. 212с.
7. Екологічне законодавство України. Законодавчі акти. Ч1. Полтава: Полтавський літератор. 2007.
8. А.К. Запольський, А.І. Салюк. Основи екології. Київ: Вища школа. 2001.
9. Основні напрямки державної політики в галузі охорони навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки: Постанова Верховної Ради України// Відомості Верховної Ради України. 2001. № 38 39.с. 248 – 298.
10. Охорона навколишнього природного середовища в Україні. К.: Вид.-во Раєвського, 2007. 95с.
11. Трофімович В.В. Основи екології : Навч. посіб. К.: ІЗМН, 2016. 212с.
12. І.Г.Яремчук. Економіка природокористування. К.: Просвіта.2000.
13. Дудар І.Г. Економіка природокористування. К., 2024.
14. Руснак П.П. Економіка природокористування. К., 2020.
15. Черевко Г.В. Економіка природокористування. Львів, 2023

16. Яремчук І.Г. Фінансово – інвестиційний аналіз: Навч. посібник. К., 2020.
17. Екологія промислового виробництва, вип. 3, 2009.
18. David Mockovitz. Profits. Progress Through Least – Cost Planning? Washington? 2022.
19. Searching for success/ Environmenttalsugcecess index,Renew America, 2021
20. Jan Bojo. Economic Aanalysis of Environmental Impacts. Stockholm School of Economics, 2000.